

חוקי הטבע שהשתנו והעתידים לחזור למתכונתם המקורית במשנת רבי עובדיה ספורנו

ח, כב עַד פְּלִימֵי הָאָרֶץ

עם תום המבול, בנה נח מזבח לה', ועם קבלת הריח ניחוח קובע ה' כי לא יביא עוד מבול, וכי מעתה ואילך יישמרו 'סדרי מעשה בראשית וחוקי הטבע'. והנה מה שנראה לנו כהבטחה לשמור מכאן ולהבא על חוקי הטבע 'הרגילים', מתפרש על ידי הספורנו כהבטחה לשמור על חוקי הטבע 'הלא-רגילים', שאותם אנו מכירים וחיים על פיהם. לימוד סוגיא זאת דורש הכנה מיוחדת לשמוע ולקבל מושגים אשר אינם שכיחים או בכלל אינם ידועים ב'עולם התורה'. אני תפילה שתהיה לנו סייעתא דשמיא לבאר את הדברים על בוריים ולא תצא ח'ו תקלה על ידינו.

זה לשון הספורנו ד"ה "עַד פְּלִימֵי הָאָרֶץ, זָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקִיץ וְחֶרֶף וְיוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ":

"לֹא יִשְׁבְּתוּ" מלהתמיד על אותו האופן בלתי טבעי שהגבלתי להם אחר המבול, וזה שילך השמש על גלגל נוטה מקו משוה היום, ובנטייתו תהיה סיבת השתנות כל אלה הזמנים. [ואילו רש"י פירש רק שבימי המבול לא שימשו המזלות ולא ניכר בין יום ובין לילה, ולא התייחס כלל לשאר חוקי הטבע (זרע וקציר)].

ומוסיף הספורנו לפרש ולפרט:

כי קודם המבול היה מהלך השמש תמיד בקו משוה היום, ובזה היה אז תמיד עת האביב, ובו היה תיקון כללי ליסודות [הדומם] וצמחים [הצומח] ולבעלי חיים [החי והמדבר], ולאורך ימיהם [שעתה התקצרו באופן משמעותי]. ואמר שיהיה זה "פְּלִימֵי הָאָרֶץ", [הזאת שאנו מכירים], עד אשר יתקן האל יתברך את הקלקול שנעשה בה במבול כאמרו (ישעיה סו, כב) "הַשָּׁמַיִם הִחְדָּשִׁים וְהָאָרֶץ הִחְדָּשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה". כי אז ישוב מהלך השמש אל קו משוה היום כמאז, ויהיה תיקון כללי ליסודות ולצמחים ולבעלי חיים ולאורך ימיהם, כמו שהיה קודם המבול, כאמרו (שם סה, כ) "כִּי הִנְעַר

בְּנֵי־מֵאָה שָׁנָה יָמוּת וְהַחֹטֵא בְּנֵי־מֵאָה שָׁנָה יִקָּלָל. [ומפרש הרד"ק: כי בן ששים שנה לזקנה, והנה הוא זקן ולא מילא את ימיו עד שיהיה בן שבעים, וזה בזמן הזה. אבל באותו זמן לא יאמרו על זקן שמילא את ימיו עד שיהיה בן שלוש מאות או חמש מאות ויותר, כמו שהיו הדורות הראשונים מתחילת בריאת העולם, היו החיים ההם בכלל או ביחידים. ולעתיד לבא יהיה בכלל ישראל, "כִּי הִנְעַר בְּנֵי־מֵאָה שָׁנָה יָמוּת", אם ימות אדם בן מאה שנה, וזה יהיה בעונו, יאמרו עליו "נער מת". ופירש (הנביא) זה, ואמר "וְהַחֹטֵא בְּנֵי־מֵאָה שָׁנָה יִקָּלָל", כלומר, כי קללת האל תהיה לו, וחוטא הוא כשימות בן מאה שנה, עכ"ל הרד"ק].

ומסיים הספורנו:

וזה רצה [דוד המלך ללמד] באמרו (תהלים סה, ט) "וַיִּירָאוּ יִשְׁבֵי קְצוֹת מְאוֹתָיִךְ מוֹצְאֵי־בִקְרָ וְעֶרְב תִּרְנִיץ", עכ"ל הספורנו. ובפירושו הספורנו לתהלים (שם): יהי רצון שתשיב "בוקר וערב" לאופן שהיה קודם המבול, שהיו קטבי השמש מסכימים עם קטבי העולם ובכך היה לעולם זמן אביב, עכ"ל.

הרי שמערכת הטבע הנוהגת היום, אותה מערכת שאנשי המדע יודעים שטרם חדרו לעומקה, ארעית היא, ונוהגת רק עד תקופת "הָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה", כלומר חוקי הטבע החדשים, אשר אינם אלא חוקי הטבע הישנים שנהגו בעולם מבראשית עד למבול.

וכך מצינו גם בפירוש הספורנו לקהלת (ג, טו), זה לשונו בדבור המתחיל מה שהיה כבר הוא:

הנה מה שהוא עתה [בחוקי הטבע] הוא הדבר שהיה כבר מאז שהשתנה הטבע במצות בוראו [בזמן המבול]. "וַאֲשֶׁר לְהִיּוֹת", ומה שעתיד להיות בימי גאולת ישראל העתידה [השנה רד"ק לעיל וילעתיד לבא יהיה בכלל ישראל], כאמרו "הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה", "פְּכָר הָיָה" - קודם המבול. "וְהָאֱלֹהִים יִבְקֹשׁ אֶת־נַרְדָּף" - וכאשר יעשה זה ש"פְּכָר הָיָה", יבקש את עמו הנרדף מן האומות...

דברי הספורנו ברורות מללו לא כפי שלמדנו בבית הספר שבשנת המבול לא

פעלו חוקי הטבע, וחזרו לפעול על פי מתכונתם הקודמת מיד אחרי המבול. הספורנו מלמד כי מערכת הטבע של לפני המבול חדלה לפעול בשנת המבול ובמקומה באה מערכת טבע חדשה שיש לנו היום. מערכת זאת היא 'ארעית' בלבד (כמה אלפי שנים מתוך הנצח של ההיסטוריה) ותיבטל (לפחות כלפי עם ישראל עם גאולתם הקרובה) לטובת "השמים והארץ החדשה", שהם הם המערכת הישנה אשר נהגה לפי המבול.

מעין יסוד לעצם תפיסה זאת של הספורנו מצינו בדברי רבינו אברהם אבן עזרא בפירושו לתהלים (קב, כז) "המה יאבדו ואתה תעמד וכלם פפגד יכלו פלבוש תחליפם ויחלפו". וזה לשונו ד"ה המה:

אמרו חכמי שיקול הדעת כי משפטי שמים וחוקותם יסורו והשם יחדש "שמים חדשים וארץ חדשה", והם צריכים לפרש כלומר, קשה לכאורה על דבריהם מן דברי ירמיה שכתב (ירמיה לא, לה) "אם-ימשו החקים האלה", ודברי דוד (תהלים קמה, ו) "ויעמידם לעד לעולם חק-נתן ולא יעבור" [הרי שאין שינוי בטבע גם לעתיד לבא]. ור' יהודה בן דוד המדקדק הראשון שהיה בארץ מערב אמר [ליישב את הסתירה בין "יאבדו... ויחלפו" ובין "לעד לעולם חק-נתן ולא יעבור"] כי הכללים שמורים "לעד לעולם", והפרטים "יאבדו". והנכון, כי זאת "הארץ" [פסוק כו] "לפנים הארץ יסדת, ומעשה ידיך שמים" היא היבשה, "ומעשה ידיך שמים" הוא הרקיע, והם עומדים בכללם ואובדים בפרטיהם, על כן אמר "המה יאבדו", כי הפרטים אובדים והכללים שמורים. וזה שיאמר (ישעיהו נא, ו) "פי-שמים כעשן נמלחו והארץ פפגד תבלה", על הפרטים אמר, היוצאים מן הכלל, כי הם משתנים ואובדים, רק הכללים שהם החוקים העמידם "חוק ולא יעבור", "והארץ לעולם עמדת" (קהלת א, ד), עכ"ל אבן עזרא. (עיין שם ברד"ק שהסתפק בין שלוש אפשרויות בעתיד לבוא).

אולם עוד לפני גדולי הראשונים (ראב"ע וספורנו) מצינו יסוד ל"יחלופו" לעתיד לבא אצל חז"ל עצמם בבראשית רבה על אתר (לד, יא), וזה לשונם: ר' הונא בשם ר' אחא, מה סבורים בני נח שבריתן כרותה ועומדת לעד? כך אמרתי להם "עד פל-ימי הארץ" וגו', אלא כל זמן שהיום

והלילה קיימים, בריתם קיימת, וכשיבוא אותו יום שכתוב בו (זכריה יד, ז) "וְהָיָה יוֹם-אֶחָד הוּא יִנְדַע לֵה' לֹא-יוֹם וְלֹא-לַיְלָה", באותה שעה "וַתִּפֹּר בַּיּוֹם הַהוּא" (זכריה יא, יא) [דהיינו הברית עם בני נח תופר]... דאמר ר' יצחק, אחת לארבעים שנה היו זורעים, ומהלכין מסוף העולם ועד סופו לשעה קלה... הא כיצד? [רש"י: כלומר, ממשמע שנאמר "עד פְּלִימֵי הָאָרֶץ נִרְעוּ וְקָצִיר וְקָר" וכו', אני למד שלא היה להם קודם לכן מכל אלה העתים, הא כיצד? כלומר, איזה ענין היה עולם שלהם? ומתוך: היה עולמם כעין שלנו מפסח ועד עצרת, שאין בהם לא זרע ולא קציר קיץ וחורף וקור וחום]. היה להם אויר יפה כמו פסח ועד עצרת [מהרז"ו: שהוא אויר ממוזג בלא קור וחום].

לאור אבחנה ברורה זאת בין הכללים בטבע שאינם משתנים, ובין הפרטים בטבע שישתנו לעתיד לבוא, נפתח לנו חלון ליישב תמיהות קשות העולות מפירושו של הרד"ק לספר יחזקאל (מה, כב בסוגית חג המצות) "וַעֲשֵׂה הַנְּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בְּעֵדוֹ וּבְעֵד כָּל-עַם הָאָרֶץ פֶּר חֲטָאת". ומפרש הרד"ק:
 ...וזה הקרבן אינו בן הבקר הכתוב בתורה, כי אין בפסח ולא בשאר המועדים פר חטאת אלא שעיר חטאת, וכאן אומר (פסוק כב) "פֶּר חֲטָאת", ובפסוק כו "שעיר חטאת". וכן מה שאמר (פסוק כג) "שְׁבַעַת פָּרִים וְשְׁבַעַת אֵילִים" לעולה, ובתורה (במדבר כח, יט) "פָּרִים פְּגִי-בָקָר שְׁנַיִם וְאֵיל אֶחָד וְשְׁבַעַת כִּבְשִׂים", [נהרי שוב סתירה גלויה בין הלכות קרבן פסח בתורה ובין אותן הלכות אצל יחזקאל לקראת בית שלישי]. וכן במנחה אומר (פסוק כד) "אֵיפָה לְפָר וְאֵיפָה לְאֵיל יַעֲשֶׂה וְשִׁמֹּן הֵינן לְאֵיפָה", ובתורה (במדבר כח, כ-כא) "שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים לְפָר וּשְׁנַיִם עֶשְׂרִים לְאֵיל" ועשרון לכבש! [סתירה נוספת בין התורה בין הנביא], אלא על כרחינו חידוש יהיה בקרבנות לעתיד לבא (עכ"ל הרד"ק).

וכן להלן באותו פרק פסוק כה: "בַּשְּׁבִיעִי בַחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר יוֹם לַחֲדָשׁ בְּחַג יַעֲשֶׂה כְּאֵלֶּה שְׁבַעַת הַיָּמִים"... כותב הרד"ק ד"ה בשביעי:
 זהו תשרי שהוא שביעי לחדש(ים), ואמר שיעשו קרבן שבעת ימים סוכות כמו שבעת ימי המצות. גם זה יהיה חידוש, כי חג

הסוכות חלוק בקרבנות [היורדים במספר משלשה עשר עד שמונה כמבואר בפירוש בפרשת פנחס], ולא זכר קרבן יום השמיני עצרת, אולי הוא יהיה כמו שכתוב בתורה.

דברי הרד"ק לכאורה עומדים בסתירה גלויה לדרשת חז"ל (ספרא על ויקרא כז, לד) "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת" מכאן שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה. זאת ועוד, אין כאן רק 'חידוש' כי אם סתירה גלויה לדברי התורה והרי 'זאת התורה לא תהיה מוחלפת'! ועיין במפרשי הנ"ך אשר התלבטו והתמודדו עם פירושים אלו (ועוד הדומים להם) של הרד"ק (המלבי"ם מתרץ כי כל ההלכות האלה היו בתורת 'הוראת שעה', ואין הכוונה להלכה לדורות). לאור דברינו עד כה (ראב"ע, ספורנו) נראה לנו לבאר את הפסוקים ביחזקאל כדלקמן. הנביא ירמיה (לג, כה) כתב "אִם-לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא-שָׁמַתִּי". על פסוק זה דרשו חז"ל (פסחים סח, ב): "א"ר אלעזר, אלמלא תורה ("וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" (יהושע א, ח)) — לא נתקיימו שמים וארץ. כלומר, יש קשר ישיר בין התורה, קיומה ולימודה ובין עצם הקיום של עולם הטבע (ועיין גם מגילה לא, א ועוד). אנו מציעים לפרש על פי הראב"ע, שכשם שיחולו שינויים בפרטי חוקי הטבע, כך יחולו שינויים בפרטי תרי"ג המצוות. אלו ואלו יישארו בכלליהם, בעוד השינויים בזה ובזה יהיו בפרטים בלבד. לפי דברינו עתה, חשיבות מיוחדת נודעת למחלוקות בין מוני המצוות, אם מצוה מסויימת נמנית כמצוה במנין תרי"ג, או אינה נמנית משום שהיא פרט במצוה אחרת. שהרי אצל כל מוני המצוות מוסכם, שאין מונים את פרטי המצוות. לאור הנ"ל, אין זה רק לימוד 'טכני', אלא לימוד מהותי ביותר.

ובזה ענינו גם על תמיהה גדולה אצל כל מי שעוסק בסוגית תרי"ג. לשם מה כל המחלוקות הרבות אודות אלו הן המצוות הכלולות בתרי"ג ואלה אינן בתרי"ג אלא 'רק' דאורייתא בלבד (המחלוקת מקיפה יותר ממאתיים מצוות!). הרי בין דאורייתא ודרבנן יש נפקא מינה ידוע וברור (כגון ספק), אולם בין מצווה דאורייתא שאינה בתרי"ג (כגון פרט של מצוה) ובין מצוה דאורייתא שהיא כן בתרי"ג אין כל נפקא מינה! אולם לפי דברינו בחלק שני של מאמרנו, יוצא כי יש נפקא מינה לעתיד לבא, באשר פרטי המצווה עשויים להשתנות, בעוד הכלל יישאר איתן. וה' יאיר את עינינו ולא נבוא ח"ו לידי תקלה.